

فصل نامه دانش شناسی

(علوم کتابداری و اطلاع رسانی و فناوری اطلاعات)

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

سال هفتم، شماره ۲۶، پاییز ۱۳۹۳، از صفحه ۲۹ الی ۴۰

بررسی سیر گرایش روش پژوهش پایان نامه‌های کارشناسی ارشد رشته‌ی علم اطلاعات و دانش شناسی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران بین سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۰

علی حسین پناه^۱ | مجید شیرزاد^۲

۱. دانشجوی دکتری رشته علم اطلاعات و دانش شناسی دانشگاه آزاد واحد همدان، ایران. alihpil@yahoo.com

۲. عضو هیأت علمی گروه علم اطلاعات و دانش شناسی دانشگاه پیام نور و دانشجوی دکتری رشته علم اطلاعات و دانش شناسی دانشگاه شیراز، ایران

(نویسنده مسئول): mshm1362@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۱۱/۰۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۹/۲۵

چکیده

هدف: در این پژوهش به بررسی سیر روش‌های پژوهشی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران بین سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۰ پرداخته شده است. هدف این پژوهش مشخص نمودن چگونگی وضعیت روش‌های پژوهش پایان‌نامه‌های دانشگاه‌های دولتی شهر تهران است.

روش پژوهش: این پژوهش با روش تحلیل محتوا و کتاب‌سنجی انجام گرفته و جامعه مورد مطالعه، تعداد ۱۵۴ عنوان پایان‌نامه در دوره کارشناسی ارشد در دانشگاه‌های تهران، تربیت مدرس و دانشگاه علوم پزشکی ایران است. ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش سیاهه‌ی واری واری بوده است.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان می‌دهد که در بین سال‌های مورد بررسی ۱۵۴ عنوان پایان‌نامه تدوین یافته است که دانشگاه تهران در بین دانشگاه‌ها، بیشترین فراوانی را در تدوین پایان‌نامه‌ها به خود اختصاص داده و هم‌چنین بیشترین فراوانی در روش‌های پژوهش مربوط به روش "پیمایشی" با ۷۰ درصد است و کمترین فراوانی به روش پژوهش "سندی (کتابخانه‌ای)" اختصاص یافته است.

نتیجه‌گیری: پس از بررسی پایان‌نامه‌های حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی مشخص گردید که در این حوزه گرایش به استفاده از روش پژوهش پیمایشی بیشتر است و از روش سندی کمترین استفاده صورت گرفته است.

واژه‌های کلیدی: روش پژوهش، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، پایان‌نامه.

مقدمه

اطلاعات و اطلاع‌رسانی نقش بسیار مهمی را در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوامع دارند و اکنون به عنوان ابزاری برای تحقق امنیت ملی نیز درآمده و سهم ملل مختلف در تمام زمینه‌ها با میزان دانش آن‌ها متناسب است. در این عصر شاهد رشد کمی و کیفی دانش هستیم که حاصل چنین شتابی، تولید انبوه مقالات علمی و فنی، طرح‌های پژوهشی و ... در سطح جهان است. در این میان پایان‌نامه‌ها نیز یکی از منابع مهم اطلاعاتی تولید شده هستند که می‌توانند پایه تحقیقات بعدی قرار گیرند.

بلوغ، پویایی، و نواندیشی هر رشته علمی را می‌توان با توجه به فعالیت‌های پژوهشی آن رشته سنجید. تجلی این فعالیت‌ها ممکن است به صورت‌های گوناگون باشد که این گونه‌گونی به تناسب رشته‌ی علمی و ضرورت‌های آن متفاوت است. بستر این فعالیت‌ها ممکن است در کلاس درس، آزمایشگاه، کارگاه صنعتی، کتابخانه، و مانند آن باشد، اما بستر عمل و آزمایش حوزه‌ی علمی هر چه باشد، داوری درباره نتایج و تجربه‌های کسب شده تنها از طریق صورت مکتوب یا مضبوط آنها میسر است و این نکته کم و بیش مورد اتفاق نظر کلیه دست‌اندرکاران فعالیت‌های علمی است. زیرا هر یافته‌ی پژوهشی جز از طریق به داوری خواندن صاحبان رای و نظر به مرتبه‌ی علمیت نمی‌رسد، و این داوری نیز جز از طریق مکتوب کردن آنها میسر نیست (حری، ۱۳۷۹).

اصولاً هر دانشجویی، به ویژه در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری، برای خاتمه کار خود، لازم است اثری تحقیقی را تهیه و تحویل نماید. این اثر در واقع عصاره و چکیده فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی او محسوب می‌شود. پایان‌نامه‌ها به معنای تأیید پایانی کار تحصیلی یک دانشجو است و نشانگر فعالیت‌های منسجم او به حساب می‌آید که با راهنمایی و ارشاد استاد راهنما و استادان مشاور آن را به پایان می‌رساند. نباید چنین تصور شود که پایان‌نامه‌ها همانند همه درس‌های دیگر جنبه تمرینی دارد. در نگارش پایان‌نامه و یا رساله با توجه به اینکه مدت قابل توجهی وقت صرف می‌شود و برحسب اینکه

ارزش پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد و یا دکتری باشد بیش از یک یا چند واحد درسی است چنین تصویری درست نیست (فدائی، ۱۳۷۵).

اصولاً مواد غیرکتابی از نظر محتوای اطلاعاتی اهمیت زیادی دارند. معمولاً آثار پژوهشگران پیش از آن‌که به صورت کتاب در اختیار علاقه‌مندان قرار گیرند، در نسخه‌های محدود به شکل مقاله در نشریات، سمینارها، پایان‌نامه‌ها، انتشارات دولتی و امثال این‌ها منتشر می‌شوند. یکی از این منابع اطلاعاتی با ارزش، پایان‌نامه‌ها هستند که همه‌ساله مقدار زیادی از امکانات مالی دولت و بخش قابل توجهی از نیرو و وقت اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها و دانشجویان صرف آن می‌شود (آذرانفر، ۱۳۸۵).

پایان‌نامه‌ها، رساله‌ها، تزه‌های موضوعی که در مراکز آموزش عالی طرح می‌شود، از منابع تحقیقاتی هستند و نقش آنها در کمک به محققان و متخصصان رشته‌های مختلف مشهود است. ویژگی ژرف‌نگری و یا محدود بودن دامنه کار پایان‌نامه از لحاظ پژوهش بسیار با اهمیت است. نگارنده پایان‌نامه برای یافتن سابقه کار یا شواهد تحقیق، متون و منابعی را جست‌وجو می‌کند که گاه از چشم دیگران به دور مانده است (بنی اقبال، ۱۳۶۸). پایان‌نامه و رساله باید راه نشان دهند، ذهن دانشجو را در مسیر مسائل اجتماعی به حرکت در آورد و او را برای آینده‌ای بهتر آماده سازند.

پایان‌نامه‌هایی که دانشجویان رشته‌های مختلف دانشگاه‌ها و مؤسسات و مراکز آموزشی در سطوح تحصیلات دانشگاهی تهیه می‌کنند به دلایل فراوان و به خصوص از این جهت که اغلب نخستین فرآورده‌های پژوهشی منظم و پیش‌بینی شده آنان است، از اهمیت خاصی برخوردار است. در واقع پایان‌نامه‌ها تا حد زیادی بازتاب تمایلات و سلیقه‌های ذهنی دانشجویان هستند که طی دوران آموزش دانشگاهی شکل می‌گیرند و منسجم می‌شوند. لذا بررسی مفاد پایان‌نامه‌ها و روند روش‌های پژوهش آنها می‌تواند هر خواننده را تا حدی با طرز فکر و سلیقه‌ها و جهت فکری دانشجویان آشنا سازد و نیز توجه استادان آنها به اولویت‌های موضوعی باشد، و حتی امکان

نشان می‌دهد که بیشترین مقالات منتشر شده مربوط به موضوعات «چاپ و نشر» ۶۵۹ مقاله با گنجانیدن موضوع نقد و بررسی و معرفی کتاب، «کنابداری و اطلاع‌رسانی» ۲۳۶ مقاله و «نظام‌های اطلاعاتی و فناوری اطلاعات» ۲۲۰ مقاله است، و مقالات آشکارا رویکردی چشمگیر به سوی نظام‌های اطلاعاتی و فناوری اطلاعات دارند. هم‌چنین کمترین مقالات مربوط به موضوعات «سازمان و مدیریت»، «آموزش» و به ویژه «کناب‌سنجی و اطلاع‌سنجی» است. بیشترین روش پژوهش مورد استفاده، روش پیمایشی با ۸۳/۶۱٪ و کمترین متعلق به روش تجربی با ۱/۶۳٪ بوده است.

محسن‌زاده (۱۳۸۱) در پایان‌نامه خود با عنوان «تعیین تجربی معادله فرآیند زیست موضوعات و روش‌های پژوهش پایان‌نامه‌های علوم کنابداری و اطلاع‌رسانی ایران تا پایان سال ۱۳۷۸» و با هدف کشف معادله حاکم بر فرآیند زیست موضوعات و روش‌های پژوهش پایان‌نامه‌های رشته علوم کنابداری و اطلاع‌رسانی، به بررسی ۷۳۸ پایان‌نامه مقاطع کارشناسی ارشد و دکترای گروه‌های کنابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه‌های ایران از آغاز تأسیس تا پایان سال ۱۳۷۸ پرداخت. روش‌های مورد استفاده تحلیل محتوا، کناب‌سنجی و فنون ریاضی بوده است.

برای تفکیک پایان‌نامه‌ها از نظر موضوعی، یک طرح موضوعی (شامل ۷ گروه موضوعی کلی و ۳۲ موضوع فرعی) بر مبنای نظام موضوعی لیزا تنظیم شده است. چگونگی فرایند زیست موضوعات و روش‌های پژوهش این پایان‌نامه‌ها در دانشگاه‌های مختلف نیز بررسی شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که تابع نوع درجه شش بر فرآیند زیست تمامی موضوعات و روش‌های پژوهش پایان‌نامه‌ها حاکم بوده است. دو مقطع زمانی ۱۳۵۹-۱۳۶۲ و ۱۳۶۳-۱۳۶۶ دو مقطع مشترک در فرایندها هستند که در آنها شاهد افتادگی در منحنی هستیم. دو گروه موضوعی، «مواد و منابع» (۲۷ درصد) و «کنابخانه‌ها، آرشیوها و مراکز اطلاع‌رسانی» (۲۲ درصد)، بیشترین فراوانی‌ها را به خود اختصاص داده‌اند.

در گروه موضوعی «کنابخانه‌ها، آرشیوها و مراکز

دارد راهنمایی برای برنامه‌ریزی‌های صحیح در آینده باشد. از این رو با توجه به مراتب فوق، پژوهش حاضر بر آن است که کلیه پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد حوزه علم‌اطلاعات و دانش‌شناسی ارائه شده در سال‌های (۸۴ تا ۹۰) در دانشگاه‌های دولتی شهر تهران را از نظر روند روش‌های پژوهشی به کار رفته در آنها را مورد بررسی قرار دهد.

این پژوهش بر آن است تا از طریق مطالعه گرایش دانش‌آموختگان رشته‌ی علم‌اطلاعات و دانش‌شناسی به انواع روش‌های پژوهش و سیر این روش‌ها، تصویری از روش‌های مورد استفاده جامعه‌ی دانشگاهی حوزه‌ی علم‌اطلاعات و دانش‌شناسی ارائه کند. هم‌چنین روش‌های مورد استفاده در پژوهش‌های پایان‌نامه‌ای کدام بوده است و با کدام روش، پژوهش‌های بیشتری صورت گرفته و از کدام روش کمتر استفاده شده است.

اکرمی (۱۳۷۱) در پژوهشی با عنوان «ارزیابی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کنابداری و اطلاع‌رسانی از نظر کاربرد روش‌های پژوهش در آنها از سال ۱۳۵۵ تا سال ۱۳۷۰ در سه دانشگاه تهران، شیراز و علوم پزشکی ایران» به بررسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کنابداری و اطلاع‌رسانی از لحاظ کاربرد روش علمی پژوهش و رعایت اصول و مراحل پژوهش می‌پردازد. پژوهش به روش تحلیل محتوا انجام شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ۸۰٪ پایان‌نامه‌ها از روش توصیفی، ۳٪ تحلیلی-استنادی، ۱۲٪ تاریخی و ۵٪ از روش مطالعه موردی و هم‌چنین ۳۷/۳۸٪ پایان‌نامه‌ها ترجمه و گردآوری شده است. از لحاظ توزیع موضوعی تنها ۹٪ پایان‌نامه‌ها در حوزه اطلاع‌رسانی هستند در حالی که ۵۱/۸۶٪ به مراجع و انواع کتابخانه‌ها و مدیریت آنها اختصاص دارند.

ملیح (۱۳۷۶) در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای مقالات کنابداری و اطلاع‌رسانی در نشریات ادواری فارسی منتشر شده در سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۴» با استفاده از روش پیمایشی به بررسی پراکندگی موضوعی، رشد کمی تعداد مقالات، مقالات تألیف و ترجمه، مقالات پژوهشی و غیر پژوهشی و روش‌های پژوهشی به کار رفته در آنها پرداخته است. یافته‌های پژوهش

پژوهش را انجام داده است؟ چه نوع روش تحقیقی در زمینه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی انجام شده است؟ آیا کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی از یافته‌های پژوهش خود بهره می‌برند؟ یافته‌ها نشان داد که ۵۱/۸٪ پژوهش توسط کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی انجام شده است که از این تعداد ۴۵/۷٪ کاربردی است، و ۲۹/۲٪ به موضوعات تئوری مربوط می‌شود و ۴۱٪ از روش پژوهش پیمایشی استفاده کرده‌اند. تعداد متوسط نویسندگان ۱/۸۵ نفر، متوسط طول مقالات حدود ۷/۲۵ صفحه و تعداد متوسط استنادها به هر مقاله ۹/۳۹ بوده است.

جارولین و واکری^۳ (۱۹۹۳) در پژوهشی با عنوان "سیر علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در طی سال‌های ۱۹۶۵ الی ۱۹۸۵" به تحلیل محتوای پژوهش‌های حوزه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی طی سال‌های مورد نظر پرداخته است. هدف این مطالعه کشف چگونگی توزیع موضوعات تحقیقات بین‌المللی و روش‌های مورد استفاده در این تحقیقات بوده است. جامعه پژوهشی شامل ۸۳۳ مقاله پژوهشی منتشر شده در ۳۷ نشریه هسته این حوزه بود.

یافته‌ها نشان داد که ۵۴٪ مقالات پژوهشی بوده‌اند. موضوعات خدمات کتابخانه‌ای و اطلاع‌رسانی و ذخیره و بازیابی اطلاعات هر کدام ۳۰٪ را در میان مقالات پژوهشی به خود اختصاص داده بودند و پژوهش‌های کمی در زمینه کاوش اطلاعات (۶٪) و ارتباطات علمی (۷٪) صورت گرفته بود. بیشترین روش مورد استفاده در پژوهش‌ها، روش پیمایشی (۲۲٪) بود.

کومار^۴ (۱۹۹۵) در پژوهشی با عنوان "تحلیل محتوای مقالات علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی از ژوئن ۱۹۹۴ تا ژوئن ۱۹۹۵" با هدف تجزیه و تحلیل گرایش‌های موضوعی و ویژگی‌های نویسندگان مقالات به تحلیل محتوای ۳۲ مقاله در ۱۰ نشریه این حوزه پرداخت. نتایج نشان داد که موضوعات فناوری اطلاعات، خدمات کتابخانه‌ای، مدیریت و مسائل

اطلاع‌رسانی، دو موضوع «سازمان و مدیریت» و «وضعیت کتابخانه‌ها، آرشیوها و مراکز اطلاع‌رسانی» هرگز در طول حیات خود دچار زوال نشده‌اند. موضوع «منابع مرجع» از موضوعاتی بوده است که قدمت آن به اولین مقطع زمانی دوره مورد بررسی باز می‌گردد، و لیکن منحنی زیست آن از نوع رو به افول بوده است.

فرآیند زیست موضوع «ادبیات کودکان و نوجوانان» از سیری رو به صعود تبعیت کرده است. منحنی‌های فرآیند زیست اکثر موضوعات گروه موضوعی «فناوری‌های نوین» و «علم سنجی» از نوع صعودی بوده است. همچنین مشخص شد که روش پژوهشی «پیمایشی» از قدیمی‌ترین روش‌ها در این حوزه می‌باشد که هرگز دچار زوال نشده است، و همواره از سیر صعودی تبعیت کرده است، و روش «کتابخانه‌ای» از قدیمی‌ترین روش‌ها در این حوزه است که برخلاف سایر روش‌ها از سیری رو به افول تبعیت کرده است.

آلن و ریسر^۱ (۱۹۹۰) مقاله‌ای پژوهشی تحت عنوان "تحلیل محتوا در پژوهش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی" انتشار داده‌اند. این پژوهش ۳۶ مقاله را مورد بررسی قرار می‌دهد و به این نتیجه می‌رسد که همه مقالات دو نوع روش پژوهش مشخص "تحلیل محتوا" را به کار برده‌اند: الف) روش رده‌بندی یعنی تعیین کمی و کیفی ویژگی‌های مقالات، ب) روش بنیادی یعنی توجه به شناسایی کلمه و بسامد واژگان. یافته‌های پژوهش نشان داد که از ۳۶ مقاله تحلیل محتوا در پژوهش‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۳۰ مقاله (۸۳٪) از روش رده‌بندی انجام شده است.

دیمیتروف^۲ (۱۹۹۲) پژوهشی تحت عنوان "پژوهش در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی: تحلیل محتوا" را بررسی کرد. مقالات پژوهشی منتشره در بولتن‌های انجمن کتابداری پزشکی را با استفاده از روش تحلیل محتوا بررسی نمود و به چهار سؤال ویژه پاسخ داد: چه موضوعاتی مورد علاقه کتابداران علوم پزشکی بوده است؟ چه کسی این

³ Jaervelin & vakkare

⁴ kumar

¹ Allen & Reser

² Dimitroff

فرضیه این پژوهش عبارت است از:

پایان‌نامه‌های حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی از روش پژوهش پیمایشی بیشتر استفاده می‌کنند و از روش سندی کمتر استفاده می‌کنند.

روش پژوهش

برای آشکار شدن سیر روش‌های پژوهش در طول زمان، می‌بایست پایان‌نامه‌ها از لحاظ روش پژوهش شناسایی می‌شدند. لذا در این پژوهش از روش تحلیل محتوا و کتاب‌سنجی برای تعیین گرایش روش‌های پژوهش استفاده شده است.

کل جامعه مورد مطالعه در این پژوهش شامل ۱۵۴ عنوان پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد گروه‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس، و دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ایران از ابتدای سال ۱۳۸۴ تا پایان سال ۱۳۹۰ است. با توجه به اینکه قبلاً به وسیله پژوهشگران دیگری از ابتدای آغاز به کار رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی تا سال ۱۳۸۳ این پژوهش به صورت متناوب انجام گرفته است، لذا به دلیل طی کردن سیر منطقی این پژوهش سال‌های مورد بررسی ذکر شده است. لازم به ذکر است که ملاک‌گزینش ما برای سال‌های مورد نظر، تاریخ نوشته شده بر روی صفحه عنوان پایان‌نامه‌ها بوده است. برای گردآوری داده‌ها یا همان اطلاعات مربوط به پایان‌نامه‌ها با مراجعه به کتابخانه‌های دانشکده‌های مورد نظر و مراجعه به قفسه‌ها و با فیش برداری، اطلاعات پایان‌نامه‌ها جمع‌آوری شده است. روش گردآوری داده‌ها در این پژوهش، سیاهه کنترل بوده که اطلاعات مورد نیاز هر پایان‌نامه در آن درج شده است. این اطلاعات بر اساس سؤال‌های اصلی پژوهش تنظیم شده‌اند. از آنجا که از اهداف این پژوهش، آشکار ساختن فراوانی حاکم بر انتخاب روش‌های پژوهش برای پایان‌نامه‌ها بوده است، ابتدا فهرستی از انواع روش‌های پژوهش تهیه گردید و سپس به گروه‌بندی

مرتبط با حرفه بیشترین فراوانی را داشته‌اند و همچنین روش پیمایشی، رایج‌ترین شیوه پژوهش در مقالات بوده است.

الیو و آبا^۱ (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان بررسی تحلیلی پایان‌نامه‌های دانشجویان کارشناسی ارشد علوم کتابداری در دانشگاه میدوگوری نیجریه در بین سال‌های ۱۹۹۶-۲۰۰۸ پرداختند.

آن‌ها تحلیل پایان‌نامه‌ها را بر اساس سال تحصیلی، حوزه موضوعی، نوع کتابخانه، حوزه‌های جغرافیایی و جنسیت دانشجویان انجام دادند، نتایج آن‌ها نشان داد که بیشترین تولید پایان‌نامه‌ها در سال ۲۰۰۶ بوده و تمرکز موضوعی آن‌ها بیشتر در حوزه علم اطلاعات است و بیشتر روش‌های پژوهش پایان‌نامه‌ها از نوع روش پژوهش کتابخانه‌ای می‌باشد.

در پژوهش‌های انجام شده توسط محققین حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی در حوزه سیر گرایش روش پژوهش، به غیر از الیو و آبا تقریباً همه به این مطلب رسیده‌اند که روش غالب که بیشتر پایان‌نامه‌ها و کارهای پژوهشی با استفاده از آن روش صورت گرفته است "روش پیمایشی" بوده است. پژوهش حاضر از نظر زمانی و مکانی جدیدتر از دیگر پژوهش‌های این حوزه می‌باشد، و از نظر یافته‌ها و نتیجه‌نهایی بر روش غالب که همان روش پیمایشی در انجام کارهای پژوهشی حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی است تأکید دارد.

پرسش‌های اساسی به این شرح است:

۱. وضعیت روش‌های پژوهشی به‌کار رفته در تدوین پایان‌نامه‌های دانشگاه‌های شهر تهران در رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی چگونه بوده است؟
۲. وضعیت تدوین پایان‌نامه‌ها، از لحاظ جنسیت محققان در دانشگاه‌های مختلف چگونه بوده است؟
۳. وضعیت کلی تدوین پایان‌نامه‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه‌های شهر تهران چگونه بوده است؟

¹ Aliyu and Abba

در این پژوهش اعداد گردشده آمده است.

جدول ۱. چگونگی توزیع فراوانی پایان‌نامه‌ها در دانشگاه‌ها

| نام دانشگاه | تعداد | درصد |
|--------------------------|-------|------|
| دانشگاه تهران | ۸۴ | ۵۵٪ |
| دانشگاه علوم پزشکی ایران | ۵۱ | ۳۳٪ |
| دانشگاه تربیت مدرس | ۱۹ | ۱۲٪ |
| جمع | ۱۵۴ | ۱۰۰٪ |

بیشترین فراوانی در بین سال‌های مورد بررسی مربوط به سال ۸۷ با ۳۰ عنوان و ۱۹/۴۸ درصد می‌باشد و پس از آن مربوط به سال ۸۶ با ۲۶ عنوان و ۱۶/۸۸ درصد و سال‌های ۸۴ و ۸۵ هر کدام با ۲۳ عنوان و ۱۴/۹۳ درصد می‌باشد و کمترین فراوانی مربوط به سال ۸۸ با ۱۵ عنوان و ۹/۷۴ درصد می‌باشد.

بر اساس جدول (۲) از میان ۱۰ نوع روش پژوهشی که در پایان‌نامه‌های علم‌اطلاعات و دانش‌شناسی مورد استفاده قرار گرفته‌اند، بیشترین فراوانی به روش پژوهش پیمایشی با ۱۰۷ عنوان اختصاص دارد و کمترین فراوانی به روش سندی (کتابخانه‌ای) تنها با یک عنوان اختصاص دارد. هم‌چنین روش پژوهش تاریخی فاقد فراوانی در این پژوهش می‌باشد.

بر اساس جدول (۳)، بیشترین فراوانی در دانشگاه تهران در روش پژوهش پیمایشی دیده می‌شود با ۵۶٪ و کمترین فراوانی مربوط به روش پژوهش سندی (کتابخانه‌ای) است با ۱٪؛ هم‌چنین در بین سال‌های مورد بررسی بیشترین فراوانی از آن سال ۱۳۸۴ با ۲۰٪ و کمترین مربوط به سال ۱۳۸۸ با ۶٪ است.

بر اساس همین جدول، بیشترین فراوانی در دانشگاه علوم پزشکی ایران در روش پژوهش پیمایشی با ۹۰٪ است و در روش پژوهش طراحی سیستم با فراوانی ۶٪ و روش‌های تجربی و ارزیابانه با ۲٪ دارای فراوانی هستند و در بقیه روش‌ها هیچ فراوانی به چشم نمی‌آید. هم‌چنین در بین سال‌های مورد بررسی نیز سال ۱۳۸۷ با ۲۹٪ دارای بالاترین فراوانی و سال ۱۳۹۰ با ۴٪ دارای کمترین فراوانی هستند.

پایان‌نامه‌ها از لحاظ روش پژوهش و هم‌چنین تفکیک همین پایان‌نامه‌ها در دانشگاه‌های مختلف پرداخته شد. در برخی از روش‌های پژوهش، پایان‌نامه‌ای تدوین نشده بود، لذا آن روش‌ها از ملاک‌های تفکیک خارج شدند. هم‌چنین روش تحلیل استنادی در روش کتاب‌سنجی جای داده شده است. در نهایت انواع روش‌های پژوهش که پایان‌نامه‌های علم‌اطلاعات و دانش‌شناسی در آنها فراوانی داشته‌اند، شامل موارد زیر است: پیمایشی، تاریخی، تجربی، تحلیل محتوا، طراحی سیستم، کتابخانه‌ای (سندی)، کتاب‌سنجی (تحلیل استنادی)، مطالعه موردی، مقایسه‌ای، ارزیابانه. لازم به ذکر است که در پایان‌نامه‌هایی که دارای چند روش پژوهش بوده‌اند، روش غالب، به عنوان روش پژوهشی آنها انتخاب شده است. برای مثال در پایان‌نامه‌هایی با روش طراحی سیستم، اگر چه غالباً از روش پیمایشی و یا سایر روش‌ها نیز استفاده شده است، روش پژوهش آنها روش طراحی سیستم در نظر گرفته شده است. ابزار گردآوری اطلاعات، سیاهه کنترل بوده است. تهیه دو لیست از موضوعات پیش‌بینی شده و روش‌های پژوهش و مقابله هر پایان‌نامه با آنها و کدگذاری لازم و گروه‌بندی پایان‌نامه‌ها. پس از جمع‌آوری اطلاعات و دسته‌بندی آنها با استفاده از روش آمار توصیفی، به تحلیل داده‌ها پرداخته شد، هم‌چنین از نرم‌افزار اکسل برای رسم نمودار و تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها استفاده شده است؛ و از طریق جداول توزیع فراوانی روش پژوهش، میزان گرایش به هر روش پژوهش در سال‌های مورد بررسی نشان داده شده است.

یافته‌های پژوهش

با بررسی ۱۵۴ عنوان پایان‌نامه تدوین یافته در حوزه علم‌اطلاعات و دانش‌شناسی بین سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۰ در دانشگاه‌های دولتی شهر تهران، ملاحظه می‌شود که، بیشترین فراوانی پایان‌نامه‌ها به دانشگاه تهران با ۸۴ عنوان و «۵۴/۵۴» درصد، و سپس دانشگاه علوم پزشکی ایران با ۵۱ عنوان و «۳۳/۱۱» درصد اختصاص داشته، و دانشگاه تربیت مدرس با ۱۹ عنوان و «۱۲/۳۳» درصد دارای کمترین فراوانی بوده است.

جدول ۲. توزیع فراوانی روش‌های پژوهش پایان‌نامه‌ها

| روش‌های پژوهش | تعداد | درصد |
|---------------------------|-------|------|
| پیمایشی | ۱۰۷ | ٪۷۰ |
| تاریخی | ۰ | ۰ |
| مطالعه موردی | ۳ | ٪۲ |
| طراحی سیستم | ۵ | ٪۳ |
| تجربی | ۵ | ٪۳ |
| ارزیابانه | ۵ | ٪۳ |
| مقایسه‌ای | ۳ | ٪۲ |
| سندی (کتابخانه‌ای) | ۱ | ٪۱ |
| تحلیل محتوا | ۱۳ | ٪۸ |
| تحلیل استنادی (کتاب‌سنجی) | ۱۲ | ٪۸ |
| جمع | ۱۵۴ | ٪۱۰۰ |

جدول ۳. توزیع روش‌های پژوهشی در دانشگاه‌ها و درسال‌های مختلف

| روش‌های پژوهشی | ۱۳۸۴ | | ۱۳۸۵ | | ۱۳۸۶ | | ۱۳۸۷ | | ۱۳۸۸ | | ۱۳۸۹ | | ۱۳۹۰ | | مجموع به درصد | |
|---------------------------|-------|------|-------|------|-------|------|-------|------|-------|------|-------|------|-------|------|---------------|------|
| | تعداد | درصد | تعداد | درصد | تعداد | درصد | تعداد | درصد | تعداد | درصد | تعداد | درصد | تعداد | درصد | تعداد | درصد |
| پیمایشی | ۸ | ۳۰ | ۹ | ۳۰ | ۵ | ۱۰ | ۸ | ۱۰ | ۴ | ۱۰ | ۶ | ۱۰ | ۷ | ۲۴ | ۲ | ۲۹ |
| تاریخی | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | ۰ |
| مطالعه موردی | - | - | - | - | ۱ | ۱۰ | - | - | - | - | - | - | ۱ | ۲۴ | - | ۲۰ |
| طراحی سیستم | - | - | - | - | ۱ | ۱۰ | - | - | - | - | - | - | - | ۲ | - | ۲۶ |
| تجربی | - | - | - | - | - | - | ۱ | ۱۰ | - | - | - | - | ۱ | ۲۴ | - | ۲۴ |
| ارزیابانه | - | - | - | - | - | - | ۱ | ۱۰ | - | - | - | - | ۱ | ۲۴ | - | ۲۴ |
| مقایسه‌ای (تطبیقی) | - | - | - | - | ۱ | ۱۰ | - | - | - | - | - | - | - | - | - | ۲۰ |
| سندی (کتابخانه‌ای) | ۱ | ۱۰ | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | - | ۲۰ |
| تحلیل محتوا | - | - | - | - | ۲ | ۲۰ | - | - | - | - | - | - | ۲ | ۲۴ | - | ۲۰ |
| تحلیل استنادی (کتاب‌سنجی) | - | - | - | - | - | - | ۳ | ۳۰ | - | - | - | - | ۱ | ۲۴ | - | ۲۰ |
| مجموع | ۱۷ | ۳۳ | ۱۲ | ۳۰ | ۱۱ | ۲۷ | ۱۴ | ۳۰ | ۱۰ | ۲۵ | ۱۰ | ۲۵ | ۱۵ | ۳۳ | ۲ | ۲۱۰۰ |
| درصد | ۲۰ | ۲۶ | ۱۴ | ۱۸ | ۱۳ | ۱۶ | ۲۰ | ۲۷ | ۱۰ | ۲۵ | ۱۰ | ۲۵ | ۱۵ | ۳۳ | ۲ | ۲۱۰۰ |

هم‌چنین بیشترین فراوانی در بین سال‌های مورد بررسی مربوط به سال ۱۳۸۷ با ۱۹٪ و کمترین فراوانی مربوط به سال ۱۳۸۸ با ۱۰٪ است.

در روش پژوهش پیمایشی بیشترین فراوانی در دانشگاه تهران با (۴۷ عنوان)، ۴۴ درصد و پس از آن دانشگاه علوم پزشکی ایران با (۴۶ عنوان)، ۴۳ درصد قرار دارد و کمترین فراوانی در این روش مربوط به دانشگاه تربیت مدرس است با (۱۴ عنوان)، ۱۳ درصد. روش پژوهش پیمایشی با ۱۰۷ عنوان، ۷۰ درصد از مجموع کل پایان‌نامه‌ها را به خود اختصاص داده است.

روش پژوهش تحلیل محتوا با (۱۳ عنوان)، ۸/۴۵ درصد از

بر اساس جدول (۳)، بیشترین فراوانی در دانشگاه تربیت مدرس مربوط به روش پژوهش پیمایشی با ۷۴٪ و کمترین مربوط به روش پژوهش تحلیل استنادی با ۵٪ است. در روش‌های پژوهش تاریخی، مطالعه موردی، طراحی سیستم، تجربی، مقایسه‌ای و سندی هیچ فراوانی وجود ندارد. هم‌چنین در بین سال‌های مورد بررسی سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ با ۲۶٪ بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند و در سال ۱۳۸۸ هم هیچ پایان‌نامه‌ای تدوین نشده است.

بر اساس جدول (۳)، در هر سه دانشگاه بیشترین فراوانی مربوط به روش پژوهش پیمایشی با ۶۹٪ و کمترین فراوانی مربوط به روش پژوهش سندی (کتابخانه‌ای) با ۱٪ است.

به دانشگاه تهران و تربیت مدرس می‌باشد هر کدام با (۲) عنوان) و ۴۰ درصد، و کمترین فراوانی مربوط به دانشگاه علوم پزشکی ایران است با (یک عنوان) و ۲۰ درصد.

روش پژوهش مقایسه‌ای با (۳ عنوان)، ۱/۹۵ درصد از مجموع کل روش‌های پژوهشی پایان‌نامه‌ها را شامل می‌شود. بیشترین فراوانی در این روش مربوط به دانشگاه تهران است با ۱۰۰ درصد (۳ عنوان). دانشگاه‌های تربیت مدرس و علوم پزشکی ایران فاقد فراوانی در این روش پژوهشی می‌باشند.

بیشترین فراوانی در روش پژوهش پیمایشی در بین سال‌های مورد بررسی این پژوهش مربوط به سال ۸۶، ۸۵ و ۸۷ است با ۱۹ درصد (۲۰ عنوان) و کمترین فراوانی مربوط به سال ۹۰ است با ۸ درصد (۹ عنوان). بیشترین فراوانی در این روش در دانشگاه تهران مربوط به سال‌های ۸۵ است با ۱۹/۳۰ درصد و کمترین فراوانی نیز در دانشگاه تهران مربوط به سال ۸۸ است با ۸/۵ درصد و (۴ عنوان). در دانشگاه علوم پزشکی ایران بیشترین فراوانی مربوط به سال‌های ۸۷ است با ۲۶ درصد (۱۲ عنوان)، در دانشگاه تربیت مدرس بیشترین فراوانی در این روش مربوط به سال ۸۵ و ۸۶ می‌باشد با ۳۵/۷ درصد (۵ عنوان) و کمترین فراوانی مربوط به سال ۸۹ است با ۷ درصد و (یک عنوان) و سال‌های ۸۷ و ۸۸ و ۸۹ در دانشگاه تربیت مدرس در این روش پایان‌نامه‌ای تدوین نشده است.

بیشترین فراوانی در روش پژوهش تحلیل محتوا مربوط به سال ۸۴ است با ۳۸/۴۶ درصد (۵ عنوان). سپس سال ۹۰ با ۳۰/۷۶ درصد (۴ عنوان) و کمترین فراوانی مربوط به سال‌های ۸۵ و ۸۶ است با ۱۵/۳۸ درصد (۲ عنوان). در سال‌های ۸۷، ۸۸، ۸۹ هیچ پایان‌نامه‌ای با روش مذکور تدوین نشده است. بیشترین فراوانی در این روش در دانشگاه تهران مربوط به سال ۸۴ است با ۴۵/۴۵ درصد (۵ عنوان) و کمترین فراوانی مربوط به سال‌های ۸۵، ۸۶ و ۸۷ است با ۱۸/۱۸ درصد (۲ عنوان). در دانشگاه علوم پزشکی ایران بیشترین فراوانی مربوط به سال‌های ۸۷ و ۸۸ است با ۲۴/۳۲ درصد (۹ عنوان) و کمترین فراوانی مربوط به سال‌های ۸۴ و ۹۰ است با ۵/۴۰ درصد (۲ عنوان). در دانشگاه تربیت مدرس فقط در سال ۹۰، ۲ عنوان

مجموع کل روش‌های پژوهشی پایان‌نامه‌ها را به خود اختصاص داده است. بیشترین فراوانی در این روش در دانشگاه‌ها، مربوط به دانشگاه تهران می‌باشد با (۱۱ عنوان)، ۸۴/۶۱ درصد و کمترین فراوانی هم مربوط به دانشگاه تربیت مدرس با (۲ عنوان) و ۱۵/۳۸ درصد است. دانشگاه علوم پزشکی ایران در این روش پژوهش هیچ فراوانی ندارد.

روش پژوهش مطالعه موردی با (۳ عنوان)، ۱/۹۵ درصد از مجموع کل روش‌های پژوهشی پایان‌نامه‌ها را به خود اختصاص داده است. بیشترین فراوانی در این روش مربوط به دانشگاه تهران است با ۱۰۰ درصد و دانشگاه‌های تربیت مدرس و علوم پزشکی فاقد فراوانی در این روش می‌باشند.

روش پژوهش طراحی سیستم با (۵ عنوان)، ۳/۲۴ درصد از مجموع کل پایان‌نامه‌ها را شامل می‌شود. بیشترین فراوانی در این روش مربوط به دانشگاه علوم پزشکی ایران است با (۳ عنوان) و ۶۰ درصد، پس از آن دانشگاه تهران با (۲ عنوان) و ۴۰ درصد قرار دارد و دانشگاه تربیت مدرس فاقد فراوانی در این روش می‌باشد.

روش تجربی با (۵ عنوان)، ۳/۲۴ درصد از مجموع کل پایان‌نامه‌ها را به خود اختصاص داده است. بیشترین فراوانی در این روش مربوط به دانشگاه تهران است با (۴ عنوان) و ۸۰ درصد، و کمترین فراوانی از آن دانشگاه علوم پزشکی ایران است با (یک عنوان) و ۲۰ درصد. دانشگاه تربیت مدرس فاقد فراوانی در این روش می‌باشد.

روش پژوهش استنادی (کتاب‌سنجی) ۷/۷۹ درصد و (۱۲ عنوان) از مجموع کل روش‌های پژوهش پایان‌نامه‌ها را شامل می‌شود. بیشترین فراوانی در این روش در دانشگاه‌ها مربوط به دانشگاه تهران است با (۱۱ عنوان) و ۹۱/۶۶ درصد، و کمترین فراوانی مربوط به دانشگاه تربیت مدرس است با (یک عنوان) و ۸/۳۴ درصد. دانشگاه علوم پزشکی ایران فاقد فراوانی در این روش می‌باشد.

روش پژوهش ارزیابانه با ۳/۲۵ درصد (۵ عنوان) از مجموع کل روش‌های پژوهشی پایان‌نامه‌ها را به خود اختصاص داده است، و بیشترین فراوانی در این روش در دانشگاه‌ها، مربوط

درصد (هرکدام یک عنوان) دارای فراوانی می‌باشد. در سال‌های ۸۴، ۸۶ و ۸۸ نیز در این روش پایان‌نامه‌ای تدوین نشده است. در دانشگاه تهران بیشترین فراوانی مربوط به سال ۸۹ است با ۵۰ درصد (۲ عنوان) و سال‌های ۸۵، ۸۷ هر سال ۲۵ درصد (یک عنوان) نیز دارای فراوانی می‌باشند. در دانشگاه علوم پزشکی ایران در سال ۸۹ فقط یک عنوان پایان‌نامه با روش فوق تدوین شده است. در دانشگاه تربیت مدرس پایان‌نامه‌ای با روش تجربی تدوین نشده است. بیشترین فراوانی در روش پژوهش تحلیل استنادی (کتاب‌سنجی) در بین سال‌های مورد بررسی مربوط به سال‌های ۸۴ و ۸۷ است با ۲۵ درصد (۳ عنوان) پس از آن سال‌های ۸۹ و ۹۰ با ۱۶/۶۶ درصد (۲ عنوان) و سپس سال‌های ۸۶ و ۸۸ نیز با ۸/۳۳ درصد (یک عنوان) دارای کمترین فراوانی می‌باشند و در سال ۸۵ هیچ فراوانی در روش فوق وجود ندارد. بیشترین فراوانی در این روش در دانشگاه تهران در سال‌های ۸۴ و ۸۷ است با ۲۷/۲۷ درصد (۳ عنوان) پس از آن سال ۸۹ با ۱۸/۱۸ درصد (۲ عنوان) و در سال‌های ۸۶ و ۸۸ نیز با ۹/۰۹ درصد (یک عنوان) دارای کمترین فراوانی می‌باشند. در دانشگاه علوم پزشکی ایران هیچ فراوانی ندارد و در دانشگاه تربیت مدرس نیز سال ۹۰ با یک عنوان دارای فراوانی می‌باشد.

اطلاعات جمعیت شناختی پژوهش در جدول (۴) بیان شده است.

پایان‌نامه با روش فوق نگارش شده است. در روش پژوهش سندی فقط در سال ۸۴ یک عنوان پایان‌نامه تدوین شده است و این فقط در دانشگاه تهران نگاشته شده است. روش سندی کمترین فراوانی را در بین روش‌های پژوهش به خود اختصاص داده است. در روش پژوهش مطالعه موردی فقط سال‌های ۸۶، ۸۷ و ۹۰ دارای فراوانی می‌باشند و دیگر سال‌های مورد بررسی فاقد فراوانی می‌باشند. در دانشگاه تهران فقط ۳ عنوان پایان‌نامه با روش مطالعه موردی تدوین یافته، و در دانشگاه علوم پزشکی ایران و تربیت مدرس فاقد فراوانی می‌باشد و در واقع هیچ پایان‌نامه‌ای با این روش به رشته‌ی تحریر در نیآورده‌اند. بیشترین فراوانی در روش پژوهش طراحی سیستم مربوط به سال ۸۷ می‌باشد با ۶۰ درصد (۳ عنوان) و کمترین فراوانی مربوط به سال‌های ۸۶ و ۸۹ می‌باشد با ۲۰ درصد (یک عنوان) و سال‌های ۸۴، ۸۵، ۸۸ و ۹۰ در این روش فاقد فراوانی می‌باشند. بیشترین فراوانی در بین دانشگاه‌ها در این روش مربوط به سال ۸۷ در دانشگاه علوم پزشکی ایران می‌باشد با ۱۰۰ درصد (۳ عنوان)، و در بقیه سال‌ها در دانشگاه علوم پزشکی ایران فاقد فراوانی می‌باشیم. در دانشگاه تهران سال‌های ۸۶ و ۸۹ دارای فراوانی می‌باشند (هرکدام یک عنوان). در دانشگاه تربیت مدرس هم هیچ پایان‌نامه‌ای با روش مذکور تدوین نشده است. در روش پژوهش تجربی بیشترین فراوانی مربوط به سال ۹۰ است با ۴۰ درصد (۲ عنوان) و پس از آن سال‌های ۸۵، ۸۷ و ۸۹ نیز با ۲۰

جدول ۴. توزیع فراوانی تدوین پایان‌نامه‌ها بر حسب جنسیت

| جنسیت | دانشگاه تهران | | دانشگاه تربیت مدرس | | دانشگاه علوم پزشکی ایران | | مجموع سه دانشگاه | |
|-------|---------------|------|--------------------|------|--------------------------|------|------------------|------|
| | تعداد | درصد | تعداد | درصد | تعداد | درصد | تعداد | درصد |
| مرد | ۳۳ | ٪۳۹ | ۹ | ٪۴۷ | ۲۲ | ٪۴۳ | ۶۴ | ٪۴۲ |
| زن | ۵۱ | ٪۶۱ | ۱۰ | ٪۵۳ | ۲۹ | ٪۵۷ | ۹۰ | ٪۵۸ |
| جمع | ۸۴ | ٪۱۰۰ | ۱۹ | ٪۱۰۰ | ۵۱ | ٪۱۰۰ | ۱۵۴ | ٪۱۰۰ |

نوع پیمایشی بوده است. کومار^۱ (۱۹۹۵) نیز در پژوهش خود به این نتیجه رسیده بود که کاربردی‌ترین روش پژوهش در مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی - بررسی شده توسط او - نوع پیمایشی بوده است. محسن‌زاده (۱۳۸۱) به این نتایج در پایان‌نامه خود دست یافت که روش پژوهشی پیمایشی از قدیمی‌ترین روش‌ها در این حوزه می‌باشد که هرگز دچار زوال نشده است، و همواره از سیر صعودی تبعیت کرده است، و روش کتابخانه‌ای از قدیمی‌ترین روش‌ها در این حوزه است که برخلاف سایر روش‌ها سیری نزولی داشته است. در پژوهش حاضر نیز مشاهده می‌شود که روش پژوهش پیمایشی از بیشترین اقبال در بین دانشجویان برخوردار بوده است و روش پژوهش کتابخانه‌ای از کمترین فراوانی برخوردار بوده است و این می‌تواند نشان دهنده مشابهت‌هایی در پژوهش‌های رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی در بین دانشجویان این حوزه باشد.

در مورد به کارگیری نتایج به دست آمده از این پژوهش نکات زیر ممکن است حائز اهمیت باشد:

جبران خلاءهای روش‌های پژوهشی در رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیاز به سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی همه‌جانبه دارد که گروه‌های آموزشی، مراکز و نهادهای مسئول در زمینه تولید مقالات، پایان‌نامه‌ها و طرح‌های پژوهشی می‌بایست در دستور کار خود قرار دهند.

با توجه به نتایج به دست آمده از این پژوهش پیشنهاد می‌گردد بررسی شود که چرا با برخی از روش‌های پژوهشی در حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی پایان‌نامه‌ای تدوین نشده و یا تعداد پایان‌نامه‌های نگاشته شده خیلی اندک است.

تشکر و قدردانی

بعد از مدت‌ها و پس از پیمودن راه‌های فراوان برخورد لازم می‌دانم که از حضور اساتید گرانقدر جناب آقای مرحوم دکتر عباس حری و جناب آقای دکتر غلامرضا فدایی و مسئولین

با توجه به جدول (۴)، از مجموع ۱۵۴ عنوان پایان‌نامه که مورد بررسی قرار گرفته است، تعداد ۶۴ عنوان پایان‌نامه (۴۲ درصد) از پایان‌نامه‌ها در طول سال‌های مورد بررسی این پژوهش را مردان نوشته‌اند و تعداد ۹۰ عنوان پایان‌نامه (۵۸ درصد) توسط زنان نگاشته شده است. از مجموع ۸۴ عنوان پایان‌نامه که در دانشگاه تهران در طول سال‌های مورد بررسی تدوین شده است ۳۹ درصد (عنوان ۳۳) توسط مردان به رشته تحریر درآمده است و ۶۱ درصد (عنوان ۵۱) را زنان نوشته‌اند. از مجموع ۵۱ عنوان پایان‌نامه که در دانشگاه علوم پزشکی ایران در طول سال‌های مورد بررسی تدوین شده است ۴۳ درصد (۲۲ عنوان) توسط مردان به رشته تحریر درآمده است و ۵۷ درصد (۲۹ عنوان) را زنان نوشته‌اند. از مجموع ۱۹ عنوان پایان‌نامه که در دانشگاه تربیت مدرس در طول سال‌های مورد بررسی تدوین شده است ۴۷ درصد (۹ عنوان) توسط مردان به رشته تحریر درآمده است و ۵۳ درصد (۱۰ عنوان) را زنان نوشته‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

همان‌طور که یافته‌های پژوهش نیز نشان می‌دهد، در پایان‌نامه‌های رشته‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی از نظر روش پژوهش با تغییراتی نسبت به پژوهش‌های پیشین همراه است. گرایش پرداختن به مباحث نظری و یا روش‌های پژوهشی که لازمه این نوع پژوهش‌ها است، کمتر شده است. روند رو به زوال روش پژوهش «کتابخانه‌ای» در پایان‌نامه‌های این رشته حاکی از این امر است. در همین حال مشاهده می‌شود که موضوعات و یا روش‌های پژوهشی که علمی‌تر هستند از اقبال بیشتری برخوردار شده‌اند. برای مثال روش‌های پژوهش «تحلیل محتوا»، «طراحی سیستم» و «کتاب‌سنجی» در این پژوهش دارای روند رو به صعود هستند.

با مقایسه یافته‌های این پژوهش با یافته‌های پیشینه‌های ذکر شده برخی مشابهت‌ها در نتایج مشاهده می‌شود، از جمله این که، در پژوهشی که ملیح (۱۳۷۶) درباره روش پژوهش مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی انجام داده بود، بیشترین فراوانی در

¹ kumar

علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران تا پایان سال ۱۳۷۸. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه تهران، تهران.

ملیح، س. (۱۳۷۶). تحلیل محتوای مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی در نشریات ادواری فارسی منتشر شده در سال‌های ۱۳۷۰-۱۳۷۴. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی ایران.

Allen, B.; Reser, D. (1990). Content analysis in library and information science research. *Library & Information Science Research*, 12(3), 251-260.

Aliyu, Y.; Abba, T. (2009). Analytical Study of Master of Library Science Dissertations at the University of Maiduguri, Nigeria. *Library Philosophy & Practice*, 11(1), 1-6.

Dimitroff, A. (1992), Research in health sciences library and information science: a quantitative analysis. *Bull. Med. Libr. Assoc.*, 80(4), 340-6.

Jaervelin, K.; Vakkari, P. (1993). The Evolution of Library and Information Science 1965-1985: A Content Analysis of Journals Articles. *Information Processing and Management*. 29 (1), 129-144.

Kumar, S. (1995). *Content Analysis of Journal Literature in Library Interpersonal Science from June 1994 – June 1995*. Research Paper, Kent State University.

کتابخانه‌های دانشگاه‌های مورد مطالعه تشکر و قدردانی نمایم.

منابع

آذرانفر، ج. (۱۳۸۵). تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی سال‌های ۱۳۷۳ تا ۱۳۸۲، موجود در پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران. فصل‌نامه علوم و فناوری اطلاعات، ۲۱(۴)، ۱۹-۳۹.

اکرمی، ر. (۱۳۷۱). ارزیابی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری از نظر کاربرد روش‌های تحقیق در آنها از سال ۱۳۵۵-۱۳۷۰ در سه دانشگاه تهران، شیراز و علوم پزشکی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران.

بنی اقبال، ن. (۱۳۶۸). پایان‌نامه به عنوان تحقیق و اطلاع‌رسانی. مجموعه مقالات سمینار تحقیق و توسعه، ۵۶۲.

حری، ع. (۱۳۷۸). بررسی گرایش موضوعی آثار علمی و پژوهشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران از آغاز تا پایان سال ۱۳۷۷. فهرست‌های رایانه‌ای: کاربرد و توسعه: مجموعه مقالات همایش کاربرد و توسعه فهرست‌های رایانه‌ای در کتابخانه‌های ایران، ۲۷ و ۲۸ آبان ۱۳۷۸. ص ۵-۲۵.

فدایی، غ. (۱۳۷۵). کتاب و کتابخانه: مدیریت و توسعه فرهنگی (مجموعه مقالات). تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، گروه انتشارات.

محسن زاده کورایم، ا. (۱۳۸۱). تعیین تجربی معادله فرآیند زیست موضوعات و روش‌های پژوهش پایان‌نامه‌های